

Prieger Adrienn

Törökország és a NATO – régi szövetség egy megváltozott geopolitikai helyzetben

A tanulmány Törökország NATO-ban betöltött szerepének változását vizsgálja, tekintettel a megváltozott biztonságpolitikai környezetre (a hidegháborús helyzet megszűnésére, a globalizációra, a nemzetközi terrorizmus megerősödésére és az európai bevándorlási krízisre), a nemzetközi jogi megfontolásokra és a neooszmán külpolitikai irányvonal fokozatos térnyerésére. E szempontok különösen jól kirajzolódnak Törökországnak a szíriai konfliktussal kapcsolatos lépéseiben, amelyek Magyarország biztonságpolitikai helyzetét is nagyban meghatározzák. A tanulmány végkövetkeztetése, hogy Törökország – önálló külpolitikai irányvonalától függetlenül – továbbra is fontos és elkötelezett tagja a NATO-nak.

Kulcsszavak: Törökország, NATO, szíriai konfliktus, menekültválság, megelőző csapás doktrína, nemzetközi terrorizmus, nemzetközi jog

Prieger Adrienn: Turkey and NATO – Old Alliance in a Changed Geopolitical Situation

The study examines the change in Turkey's role in NATO with regard to the changed security environment (the end of the Cold War, globalization, the intensification of international terrorism and the European immigration crisis), international legal considerations and the gradual spread of neo-Ottoman foreign policy, which aspects are particularly well illustrated in the steps taken by Turkey in the Syrian conflict, which also largely determine Hungary's security policy. The study concludes that Turkey remains an important and committed member of NATO, independent of its own foreign policy.

Keywords: Turkey, NATO, Syrian conflict, refugee crisis, preventive war doctrine, international terrorism, international public law

Bevezetés

A NATO-nak a 21. században számos új, elsősorban biztonságpolitikai és nemzetközi közjogi kihívással kell szembenéznie. Az arab tavasz felerősítette a történelmi feszültségeket, rávilágított az évszázados törésvonalakra, amelyek a nagyhatalmi vetélkedésekben csúcsozodtak ki a Közel-Keleten. A szíriai, majd az ukrán események, az al-Káida és az Iszlám Állam jelentette fenyegetések rávilágítottak arra, hogy szükség van a biztonsági-katonai szabályozási rendszerek fejlesztésére, egyes nemzetközi közjogi doktrínák újraértékelésére. Ebben a helyzetben Törökország – földrajzi elhelyezkedése és más szövetségi rendszerekben való részvétele miatt – a NATO egyik legfontosabb tagja: nemcsak azért, mert regionális hatalom, hanem mert a nyugati szövetség tagjai közül a legközelebb található

a világbékét leginkább fenyegető konfliktusokkal terhelt válságrégiókhoz. Törökország katonai jelentőségét sajátos magyar szemszögből mutatja, hogy Erdoğan elnök 2018. október eleji látogatásán Magyarország és Törökország – egyebek mellett – egy jövőbeli hadiipari együttműködésben állapodtak meg.¹

A nemzetközi konfliktusok rendezésére és a fegyveres erők alkalmazására vonatkozó alapvető nemzetközi közjogi normákat az ENSZ Alapokmány VI. fejezete (33–38. cikkek) és VII. fejezete (39–51. cikkek) tartalmazza. A NATO-szövetségesek közötti együttműködés kereteit az Észak-atlanti Szerződés (Washington, D.C., 1949. április 4.) határozza meg, amely ugyancsak tartalmaz rendelkezéseket a tagországokat érintő nemzetközi konfliktusok esetére.

További fontos szabályozást nyújt a NATO-műveletek jogi aspektusai kapcsán a fegyveres erők jogállásáról szóló, 1951. június 19-én, Londonban kelt megállapodás, amelyhez a Magyar Köztársaság az 1999. évi CXVII. törvénnyel csatlakozott. Már a NATO megalakulása után fontos kérdésként merült fel, hogy a szövetséges csapatok jogállásának szabályozására szükség van, hiszen külföldi csapatok esetleges átvonulása vagy állomásozása egy ország területén mindenképpen biztonsági kihívást jelent, még abban az esetben is, ha az az adott ország beleegyezésével történik.²

Az 1949. április 4-én megalakult katonai szövetséget a hidegháború körülményei között hozták létre, és a fő feladata a Szovjetunió előrenyomulásának feltartóztatása volt Európában. A szövetség tagállamai – a gyarmati rendszer felbomlását követően – a NATO keretein kívül is együttműködtek a Szovjetunió ázsiai és afrikai térhódításának megakadályozása, a nyugati demokratikus, kapitalista rendszerek védelme érdekében. Lord Hastings Ismay, a NATO első főtitkára a NATO lényegét a következőképpen fogalmazta meg: „a németeket lent, az oroszokat kint és az amerikaiakat bent tartani” Európában.³ A közép-európai rendszerváltásokat követően, a Varsói Szerződés és a Szovjetunió felbomlása után azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a NATO nem csupán egy funkcióját veszített katonai védelmi szövetség, hiszen az alapító dokumentuma, a washingtoni szerződés 2. cikke⁴ további célokat biztosít a szervezet számára, amelyek – a megváltozott geopolitikai helyzetben – egyre fontosabbá válnak. A demokrácia, az egyéni szabadság, a jog uralma, a stabilitás és a jólét, az államok közötti gazdasági együttműködés kerete, vagyis a NATO politikai szerepvállalása a hidegháború végével került előtérbe.⁵

Törökország 1952 óta tagja a NATO-nak. Napjainkban kiemelt fontosságát mutatja, hogy Törökország rendelkezik a NATO második legnagyobb haderejével az Egyesült

¹ Orbán Viktor sajtónyilatkozata Recep Tayyip Erdoğan török elnökkel történt tárgyalását követően, [online], 2018. 10. 08. Forrás: kormány.hu [2019. 01. 13.].

² HORVÁTH István: A NATO SOFA megállapodás története, jelentősége, helye a nemzetközi szerződések történetében, *Hadtudomány*, 21. évf., 2011/3, 48.

³ Geoffrey WHEATCROFT: Kinek kell a NATO?, [online], 2011. 06. 18. Forrás: komment.hu [2018. 09. 01.]; Lord Ismay – NATO Secretary General (1952 – 1957), [online]. Forrás: nato.int [2018. 09. 01.].

⁴ „A Felek a békés és baráti nemzetközi kapcsolatok további kiszélesítéséhez azzal járulnak hozzá, hogy megerősítik szabad intézményeiket, biztosítják azoknak az elveknek jobb megértését, amelyeken ezek az intézmények nyugszanak és kifejlesztik a stabilitás és jólét előmozdítására alkalmas körülményeket. Arra fognak törekedni, hogy nemzetközi gazdasági politikájukban kiküszöböljenek minden ellentétet és bátorítani fogják a bármelyikük és valamennyiük közötti gazdasági együttműködést.” [Észak-atlanti Szerződés 2. cikk].

⁵ The North Atlantic Treaty, Washington D.C. – 4 April 1949, [online]. Forrás: nato.int [2018. 08. 10.].

Államokat követően, az európai államok között a legnagyobb hadsereget tudhatja magáénak. A török biztonságpolitika alapelve a Mustafa Kemal Atatürk által megfogalmazott a „béke otthon, béke a világban”, de ha Törökország szuverenitását támadják (vagy – ahogyan Ciprus példája mutatja – a török közösség által lakott területet⁶ éri támadás), akkor a fegyveres erő alkalmazásától sem riadnak vissza.⁷

Napjainkban Törökország kulcsszerepet tölt be az európai migrációs válság kezelésében és a terrorizmus elleni küzdelemben is, amelyek mind Európa, mind általában a NATO számára rendkívüli jogi és biztonságpolitikai kihívást jelentenek.⁸ E területen nemcsak a Törökország és az Európai Unió 2016. március 18-i Közös Nyilatkozatában foglalt mechanizmus működtetéséről kell megemlékeznünk, amelynek következtében sikerült jelentősen csökkenteni az Európába érkező illegális bevándorlók számát, hanem Törökországnak a szíriai menekültek befogadása és ellátása, valamint a közel-keleti, különösen a szíriai és iraki terrorizmus felszámolására tett diplomáciai és katonai erőfeszítéseiről is.

A NATO célkitűzéseinek változása

A hidegháború elmúltával, a bipoláris világrendet felváltó korszakban alapvetően megváltozott az ENSZ Biztonsági Tanácsa és a NATO szerepe a fegyveres konfliktusok rendezésében, ami Törökország szerepvállalására és a jelentőségére is kihatott. A fegyveres konfliktusok újfajta, az ENSZ Biztonsági Tanácsától független rendezésének szerepe – az azokat övező nemzetközi jogi vitáktól függetlenül – különösen az olyan válságövezetekben értékelődött fel, mint a Közel-Kelet és Közép-Ázsia, ahol Törökország legközelebbi NATO-tagállamként egyre aktívabb szerepet játszik.

A 2001. szeptember 11-i New York-i terrortámadást követően a terrorizmus elleni küzdelem került a NATO legfontosabb tevékenységeinek középpontjába. A terrortámadás hatására első alkalommal lépett életbe az Észak-atlanti Szerződés kollektív védelemről szóló 5. cikkelye, amelynek értelmében a szerződő felek az egyik vagy a másik tagállam elleni támadást mindegyik tagállam elleni támadásként értelmezik.⁹

A 2000-es évek amerikai külpolitikájában jelent meg az úgynevezett megelőző csapás elve, amelyet eddig az amerikaiak Irakban, a franciák Maliban, a törökök, amerikaiak Szíriában alkalmaztak a gyakorlatban. A doktrína nemzetközi megítélése – különösen Oroszország, Kína és Irán oldaláról – vitatott, mert az ENSZ Alapokmány 42. cikke szerint csak az ENSZ BT adhat felhatalmazást a fegyveres erő bevetésére egy nemzetközi konfliktusban, míg az alkalmazói az ENSZ Alapokmány 51. cikkére hivatkozva tartják megengedhetőnek. A probléma gyökere, hogy az ENSZ BT-ben az állandó tagok vétőjoga gyakran megakadályozza az egységes fellépést, az ENSZ BT általi felhatalmazást – Oroszország és Kína viszont a vétőjoguk szerepét is védik, amikor vitatják a megelőző csapás elvét.

⁶ Ht: Észak-Ciprus – egy „befagyott konfliktus” gyökerei, [online], 2014. 12. 28. Forrás: geopol Eurasia.blog.hu [2018. 09. 05.].

⁷ Európa leépít, Törökország tovább fegyverkezik, [online], 2010. 08. 19. Forrás: kitekinto.hu [2015. 04. 20.].

⁸ Daniel GHEORGHE: Defending the EU: vectors, perspectives, paradigms – PESCO and the Threat of Illegal Migration, [online]. Forrás: rigaconference.lv [2018. 12. 01.].

⁹ Az Észak-atlanti Szerződés, Preambulum, 5. cikk.

Az Afganisztán elleni invázióra, amelyben az Egyesült Államok más szövetségesei mellett valamennyi NATO-tagállam is részt vett, a 2001. szeptember 11-i terrortámadásra tekintettel, tartalmilag az Alapokmány 51. cikkére (az egyéni és kollektív önvédelem jogára) utalással az ENSZ BT 2001. szeptember 12-i 1368. (2001). számú határozata adott nemzetközi felhatalmazást.¹⁰ Ugyanilyen felhatalmazásra nem került sor a 2003-as Irak elleni invázió esetén, abban Törökország nem vett részt, és visszautasította, hogy az inváziós erők török területéről indítsanak támadást Észak-Irak felé. Utóbb 2007-ben a gyakorlatilag függetlenedett észak-iraki kurdokkal szemben – a délkelet-anatóliai kurdok fegyveres szervezetének, a PKK-nak a támogatására hivatkozással – Törökország hadműveleteket tervezett az észak-iraki kurd területeken, erre azonban az iraki központi kormányzat és a NATO-szövetségesek, különösen az Egyesült Államok ellenkezése miatt nem került sor.¹¹ Ez a fejlemény már jelezte, hogy a regionális politikában Törökország saját biztonságpolitikai érdekeit egyre inkább hajlamos előnyben részesíteni, akár a NATO általános irányvonalával szemben is.

A 21. században megjelenő újabb kihívások szükségessé teszik a NATO-tagok szorosabb együttműködését. A NATO eredeti céljai között kiemelt szerepe volt az európai tagállamok védelmének. Az európai tagállamok biztonságpolitikai környezetét alapvetően megváltoztatta a mediterrán térségben 2010 végén kezdődő konfliktussorozat, amely a sajtóban az „arab tavasz” néven híresült el. Hatására a korábbi, belpolitikailag viszonylag stabil tekintélyuralmi rendszereket ingatag, sok esetben polgárháborús viszonyok váltották fel, amelyek jelentős biztonságpolitikai kihívásokat jelentenek nemcsak a szomszédos arab államoknak, hanem – a dzsihadista fegyveres csoportok megerősödése, valamint az Európába tartó migráció állami ellenőrzésének megszűnése révén – sok esetben az Európai Unió tagállamai számára is.

Ebben a folyamatban a NATO szerepének lassú változása is tetten érhető. A konfliktus elején az európai NATO-tagállamok aktív szerepet vállaltak a tekintélyuralmi rendszerek megdöntésében. Az ENSZ BT 1973. (2011). számú határozatában¹² foglalt célok (civil lakosság védelme, légtérzár, fegyverembargó) érvényesítése érdekében egyes NATO-tagállamok légitámadásokat hajtottak végre Líbiában, noha az ENSZ BT alapvetően az Arab Ligát hatalmazta fel a határozatban foglaltak kikényszerítésére, kizárva ugyanakkor az ország külföldi megszállását. Több NATO-tagállam, köztük Törökország ellenezte, hogy a szövetség hivatalosan részt vegyen a hadműveletekben,¹³ amelyek eredményeként sor került az uralkodó rezsim megdöntésére.

Másként alakult a helyzet a szíriai polgárháború esetén. A konfliktus 2011-es kirobbanása az arab tavasz eseményeinek sorába illeszthető, amíg azonban Líbiában a gyors

¹⁰ Az ENSZ BT 1368.(2001). számú határozata, [online], 2001. 09. 12. Forrás: grotius.hu [2018. 12. 12.].

¹¹ Gülnur AYBET: Turkey's Security Challenges and NATO, [online]. Forrás: carnegieendowment.org [2018. 12. 12.].

¹² Resolution 1973 (2011) Adopted by the Security Council at its 6498th meeting, on 17 March 2011, [online]. Forrás: un.org [2018. 12. 12.].

¹³ Ayla Jean YACKLEY: Turkey opposes any NATO operation in Libya, [online], 2011. 03. 14. Forrás: reuters.com [2018. 12. 12.].

NATO-beavatkozás megdöntötte a korábbi hatalmat, Szíriában ilyesmi nem történhetett, mert Oroszország és Kína határozottan opponálta a nyugati fellépést.¹⁴

Eredetileg a szír kormányt is azzal az ürüggyel próbálták nemzetközileg diszkreditálni, mint 2003-ban Irakot, hogy nemzetközileg tiltott vegyi fegyvereket birtokol és vetett be. Miután legmagasabb szinten ismerték el, hogy Irakban nem találtak vegyi fegyvereket, a nyugati közvélemény már kételkedve fogadta a szíriai incidensről szóló hivatalos beszámolókat, és a kiküldött bizottság sem tudta egyértelműen megállapítani, hogy a szír kormánycsapatok vagy az ellenük harcoló fegyveres csoportok alkalmaztak-e tiltott fegyvereket.¹⁵

A nyugat-európai államok vonakodását indokolta emellett a nemzetközi dzsihadista terrorcsoportok megjelenése a szír kormánycsapatok ellen harcolók oldalán. Már az al-Káida helyi fiókszervezetének (An-Nuszra Front, később As-Sham Front) szerepvállalása komolyan elgondolkoztatta a nyugati szövetségeket, hogy szabad-e a szíriai fegyveres ellenzék támogatásban részesíteni, és egy ilyen akció nem a nemzetközi terrorizmus támogatását jelenti-e,¹⁶ a magát Iraki és Levantei Iszlám Államnak nevező, territoriális állami szervezetrendszer kiépítő terrorszervezet különös kegyetlensége és gyors területi gyarapodása pedig meglepően széles nemzetközi koalíciót hozott létre. Ugyan e koalícióba a szír kormányerőket nem vonták be, hiszen mind a szíriai ellenzéknek, mind a konfliktusban részt vevő NATO-tagállamoknak továbbra is kifejezett célja volt Bassár el-Aszad megbuktatása, a hadműveletek fő célpontjává az Iszlám Állam vált.¹⁷

A szíriai polgárháború annyiban is különleges, hogy abban olyan új szereplők jelentek meg, akik az arab tavasz más helyszínein nem mutattak különösebb aktivitást. A szír kormányerők oldalán avatkozott be (fegyveres erővel is) Irán és Oroszország, és a kurd csapatok területfoglalása miatti biztonsági kockázatra, valamint a türkmén kisebbség védelmére hivatkozással Törökország is hadműveleteket hajtott végre Szíriában. Bár néhány alkalommal – jelentős nemzetközi viták közepette – az Egyesült Államok légierije légicsapásokat hajtott végre a szíriai kormányerők ellen, ezek csak eseti jellegűek voltak, és a szárazföldi hadműveletekben nem vett részt, beérte egyes ellenzéki fegyveres csoportok, különösen a Kurd Népvédelmi Egységek (YPG) – elsősorban az Iszlám Állam hadállásai ellen intézett – hadműveleteinek támogatásával.¹⁸

A szíriai polgárháborúban jól tetten érhető a globális és regionális hatalmi tényezők konfliktusa is.¹⁹ Egyfelől Oroszország és az Egyesült Államok vetélkedése: Oroszország a térségbeli egyik utolsó szövetségeseként védi a szíriai kormány érdekeit, és rendszeres légicsapásokkal segítette a polgárháború katonai kimenetelét a szíriai kormányerők javára módosítani. A síita–szunnita ellentét áll Iránnak a szunnita gyökerű Iszlám Állam és más

¹⁴ PRIEGER Adrienn – MÁTYÁS Imre: Szíria, gazdag múlt, szegény jövő? In: SZABÓ Miklós (szerk.). *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium = Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Tomus 14*, Gazdász Elasztik Kft., Miskolc, 2014, 271–293.

¹⁵ N. RÓZSA Erzsébet: Felkelők, terroristák és az állami erőszak a szíriai konfliktusban, *Világtörténet*, 7. évf., 2017/4, 654–655.

¹⁶ Uo., 653–658.

¹⁷ Uo., 654.

¹⁸ Szövetségesek? Amerikai harckocsik vonultak fel elrettentésül a törökök ellen, [online], 2017. 05. 01. Forrás: korkep.sk [2018. 12. 12.].

¹⁹ SZIGETVÁRI Tamás: *Exportorientáció és belső piac a török növekedési stratégiában*, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, Műhelytanulmányok 123., 2018. 02. 23.

fegyveres ellenzéki csoportokkal szemben az alavita és síita kisebbség által támogatott kormányerők melletti beavatkozása mögött.²⁰ Ugyanakkor Szaúd-Arábia és Törökország is igyekszik felhasználni a konfliktust arra, hogy a térség szunnita államai között vezető szerepre tegyen szert.²¹

Törökország szerepe ebben a többszörösen összetett biztonság- és geopolitikai helyzetben meghatározó a NATO térségbeli politikája szempontjából is. Egyrészt Törökország aktívan, fegyveres erővel is kész érvényesíteni saját biztonságpolitikai célkitűzéseit, és ennek érdekében kész a szövetségen kívüli országokkal, például Oroszországgal is együttműködni, ami sértheti az Egyesült Államok geopolitikai céljait. Másfelől az Egyesült Államok egyensúlyozásra kényszerül öbölbeli legfőbb szövetségese, Szaúd-Arábia, és a legerősebb NATO-szövetséges, Törökország között. Ehhez járul még Washington ambivalens viszonya a szíriai ellenzéki fegyveres csoportok közé beépült nemzetközi terrorista hálózatokhoz és Iránhoz.²² Törökország politikája ezért nagyban meghatározza az Egyesült Államok mozgásterét ebben a számára energiapolitikai megfontolásokból olyan fontos térségben.

A 21. század elején a hagyományos biztonságpolitikai kihívások mellett egyre nagyobb szerep jut az olyan kérdéseknek, mint az energiaellátás vagy az informatikai rendszerek biztonsága. Ezért nagyon fontos, hogy a NATO ne csak olyan nemzetközi (kormányközi) szervezettel építsen ki szorosabb kapcsolatot, mint az ENSZ vagy az Európai Unió, hanem olyan magán szereplőkkel is, mint például az energetikai és információtechnológiai ipar.²³ A magán szereplőkkel létrejövő együttműködés segítségével szolgálhat a globalizációból eredő biztonsági nehézségek feloldásában. Törökország helyzete – miként azt a TANAP-program is mutatja – kulcsfontosságú az európai (különösen a közép-európai) kőolaj- és gázforrások diverzifikációjában, ezáltal az energiahordozókkal való ellátottság biztonságának növelésében.²⁴

Törökország jelentős szerepet tölt be a mind egész Európa, mind a NATO számára rendkívüli jogi, biztonsági kihívást jelentő menekültválságban és a terrorizmus elleni küzdelemben is. A hét éve zajló szíriai polgárháború következtében elindult tömeges bevándorlás teljesen új jelenség a 21. századi Európában, amely új típusú, az eddigi hagyományos rendészeti, nemzetbiztonsági, illetve katonai eszközökkel kezelhetetlen biztonságpolitikai kihívásokat is magában rejt.²⁵ Az Európában élő muszlimok száma jelentősen nőtt, s új jelenségként figyelhető meg az iszlám fundamentalizmus megjelenése Európában, amely mind az Európai Unió, mind a NATO vezetői számára felhívja a figyelmet arra, hogy a globalizált világban a politikát egyre inkább befolyásolják a kulturális aspektusok is.²⁶

²⁰ N. RÓZSA Erzsébet – SZALAI Máté: *Az iráni-szaúdi hidegháborús konfliktus értelmezése*. KKI Tanulmányok, Budapest, T-2016/1.

²¹ Syria: Turkey and Saudi Arabia consider ground campaign following border strikes, [online], 2016. 02. 14. Forrás: theguardian.com [2018. 12. 15.]; Jamal Khashoggi murder: What is Turkey's game with Saudi Arabia?, [online], 2018. 11. 24. Forrás: bbc.com [2018. 12. 15.].

²² James MATTIS: 'The war after Isis': has Trump opened the door to conflict with Iran?, [online], 2017. 06. 14. Forrás: theguardian.com [2018. 12. 15.].

²³ IKLÓDY Gábor: Új kihívások – új NATO, [online]. Forrás: *NATO Tükör*, NATO lisszaboni csúcs különszám, [2018. 09. 05.].

²⁴ DUDLÁK Tamás: Törökország helye az Európai Unió, Oroszország és Azerbajdzsán közti gázjátszmában, *Világpolitika*, 2. évf., 2017/2, 60–70.

²⁵ Méltányosság Politikaelemző Központ. A szövetséget érő új kihívások, a NATO szerepe a válságkezelésben – A NATO előtt álló kihívások a 21. század elején, [online], 20–22. Forrás: meltanyosság.hu [2018. 09. 02.].

²⁶ Uo.

Törökország NATO-tagságának kezdetei

Törökország 1952 óta a NATO teljes jogú tagja, ami azt jelenti, hogy az ország minden lehetséges segítséget biztosít Európa számára a háború és béke kérdésében mind Európa, mind Ázsia területén. Bár a NATO eredetileg az észak-atlanti térség államait kívánta tömöríteni, ahova Törökország nem illeszkedik, mégis tagjává válhatott az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének. Igaz, a NATO szovjet javaslatra vette fel Törökországot tagjai közé.²⁷

Törökország Görögországgal egyszerre pályázta és kapta meg a NATO-tagságot, de Törökország jelentősége ezen a szervezeten belül mindig is nagyobb volt, mint Görögországé, mégpedig a földrajzi fekvése miatt, mivel adottságainak – többek között katonailag kedvező földrajzi fekvésének – köszönhetően lehetősége volt a szorosok ellenőrzésére, mivel Ázsiával és a Szovjetunióval is szomszédos volt. Görögország EU-ba való felvétele 1981-ben ugyan lehetőséget adott Görögországnak, hogy hatékonyabban érvenyesítse érdekeit Törökországgal szemben, a NATO-n belül azonban a fent említett török előnyök miatt nem járt sikerrel.²⁸

Törökország kiemelt jelentőségét mutatja, hogy NATO-taggá válása óta nagy mennyiségű katonai segítyt és fegyvert kapott, illetve vásárolt szövetségeseitől. Az exportörök közül egyértelműen kiemelkedett és kiemelkedik ma is az Egyesült Államok.²⁹

Törökország és a NATO más tagállamai között a legnagyobb krízisre Ciprus kapcsán került sor. A szigetország függetlenségét (1960) deklaráló zürichi és londoni megegyezés védnöki szerepet adott Görögországnak és Törökországnak. A szigeten állandósuló etnikai konfliktusok miatt Törökország már 1964-ben felkészült egy intervencióra, amely azonban amerikai nyomásra elmaradt. Mikor azonban 1973-ban egy puccsot követően a ciprusi vezetés kimondta a szigetország egyesülését Görögországgal, Törökország sikeres katonai intervenciót hajtott végre, megszállta a sziget északi részét, megakadályozva Ciprus és Görögország egyesülését. A nyugati szövetségesek az egyoldalú lépésre válaszul fegyverembargót vezettek be Törökország ellen.³⁰

Törökország azonban továbbra is fontos tagja maradt a NATO-nak nemcsak a Szovjetunió földközi-tengeri és dél-európai terjeszkedésével, hanem a Közel-Keleten (1979 után) Iránnal szemben is. Ez utóbbi területen azonban Törökország és a NATO más tagállamainak érdekei nem teljesen estek egybe; ugyan Törökország volt az egyik első muszlim állam, amely elismerte Izraelt, az 1967-es és 1973-as háborúk során nem engedélyezte, hogy az amerikaiak használhassák az ország támaszpontjait a zsidó állam támogatására, és a ciprusi válság alatt közeledett az arab államokhoz. Az 1980-as évek elejétől azonban az amerikai–török együttműködés ismét fokozódott, és a katonai támogatás értéke is nőtt.³¹

²⁷ GAZDAG Ferenc: Érvek a török csatlakozás ellen. In: SZILÁGYI Imre et al.: *Törökország EU-csatlakozásának kérdőjelei*, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2006, 10–65.

²⁸ N. RÓZSA Erzsébet – PÓTI László (szerk.): *Európa régi-új régiója: a Mediterráneum*, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1999, 167.

²⁹ PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Törökország és a NATO viszonya 1991-től napjainkig, *SVKK Elemzések*, 2018/18, 2018. 11. 07., 6.

³⁰ EGERESI Zoltán: Konfliktusok az amerikai–török kapcsolatokban. *Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések*, 2018/7. 2018. 02. 12., 2.

³¹ Uo., 2–3.

Törökország és a NATO viszonya a hidegháborút követő időszakban

A hidegháború megszűnését követően az 1990-ben aláírt, az Európán belüli hagyományos fegyverek egy részének leszerelését előíró CFE-szerződésnek (*Conventional Armed Forces in Europe*) köszönhetően Törökország olcsó fegyverekhez jutott: A leszerelés csökkentette az orosz fenyegetést, és a fegyvereket Törökország felhasználhatta a kurdok elleni harcokban, mivel sikerült elérnie, hogy – a közel-keleti helyzetre tekintettel – Délkelet-Törökország ne tartozzon a szerződés területi hatálya alá.³² A hidegháborús feszültség oldódásának és Oroszország átmeneti gyengülésének köszönhetően 1994-ben Törökország volt az első NATO-tagállam, amely – belbiztonsági erőinek megerősítésére – Oroszországtól is vásárolt fegyvert.³³

Ezzel nagyjából egy időben feszültséget okozott Törökország és a NATO között az Oroszországgal szembeni török fellépés. Oroszország ugyanis a szovjet rendszer bukása után sem szűnt meg támogatni a marxista ideológiájú PKK törekvéseit, amire válaszul Törökország a csecseneket kezdte segíteni az első csecsen háborúban (1994–1996). 1995 novemberében Törökország fenyegetőnek ítélte a csecsenföldi hadműveletekben részt vevő hagyományos fegyverzetű orosz csapatok jelenlétét a határai közelében, és miután sikertelenül próbált nyomást gyakorolni Oroszországra a csapatkivonás érdekében, előbb az Egyesült Államokhoz fordult segítségért, majd a NATO védelmi minisztereinek találkozásán a szövetségtől kérte, hogy kényszerítsék ki a CFE-egyezmény betartását, azonban e kérdésben – a javuló NATO–Oroszország-viszony miatt nem kapott támogatást.³⁴

A kilencvenes években Törökország a NATO politikájához igazította a külpolitikáját, a hagyományos befolyási területén, tehát a Balkánon vagy a Kaukázusban tartózkodott az egyoldalú lépésektől, és a szövetségesekkel együttesen lépett fel. Aktívan részt vett a NATO műveleteiben Boszniában, Macedóniában és Koszovóban, ahol muszlim jellege kifejezetten előnyös volt a szövetség számára, és támogatta a NATO keleti bővítését is.³⁵ Törökország részt vett a 2001 őszi megindított afganisztáni háborúban, bár Magyarországhoz hasonlóan török katonák sem láttak el harcoló feladatokat, hanem a Vardak tartományban üzemeltetett Tartományi Újjáépítési Csoport (PRT) keretében működtek. Ugyancsak részt vett a 2001-ben indult földközi-tengeri terrorellenes Operation Active Endeavor műveletben.³⁶

A 2003-as öbölháborúban a NATO és Törökország érdekei nem teljesen estek egybe, amiből feszültségek keletkeztek a szövetség és Törökország, valamint Törökország és az Egyesült Államok között. Egyfelől a török parlament – a török kormány előterjesztése ellenére – nem járult hozzá amerikai szárazföldi csapatok törökországi állomásoztatásához, másrészt a NATO egyes nyugati tagállamai – amelyek eleve ellenezték a fegyveres beavatkozást Irakban – nem járultak hozzá Törökország védelmi erejének előzetes megerősíté-

³² Uo., 6.

³³ Törökország BTR–80 és BTR–60PB páncélozott harcjárműveket, valamint Mi–8MT és Mi–17 típusú helikoptereket vásárolt Oroszországtól, melyeket bevallottan elsősorban belső biztonsági célokra, a PKK elleni küzdelemben kívánt használni. Lásd PÉNZVÁLTÓ: *i. m.*, 7.

³⁴ Uo., 7.

³⁵ Uo., 8.

³⁶ Uo., 10.

séhez.³⁷ Törökország ilyen előzmények ellenére is részt vett az iraki kiképző misszióban 2004-től.³⁸ A következő hasonló konfliktust a 2008-as orosz–grúz háború okozta, amikor Törökország ugyan elítélte az orosz agressziót, és politikailag Grúziát támogatta a konfliktusban, de nagyfokú energiafüggőségére tekintettel sem fegyveres konfliktusba nem akart Oroszországgal kerülni, sem embargót nem akart hirdetni vele szemben. A feszültség enyhítése érdekében Törökország 2008. augusztus végén nagy értékű fegyvervásárlási szerződést kötött Oroszországgal.³⁹ Ugyanakkor Törökország 2006-ban részt vett a balti légtér rotációs alapú felügyeletében, továbbá a 2009-től az Afrika szarvánál tevékenykedő, a szomáliai iszlamista kalózok ellen irányuló Operation Ocean Shield műveletben.⁴⁰

Törökország az iraki háború tapasztalataira építve, elvi alapon ellenezte a 2011-es líbiai beavatkozást, és a légitámaszpontokban nem is vett részt, de a repüléstilalmi zóna ellenőrzéséhez és a fegyverembargó biztosításához felajánlották az izmiri légibázist és egy kisebb haditengerészeti köteléket, emellett szerepet vállalt a humanitárius segélyezésben, valamint a bengázi repülőtér működtetésében.⁴¹

Törökország NATO-tagságának jelentősége napjainkban

Közel-keleti, kaukázusi és balkáni befolyása révén Törökország regionális jelentősége kimagasló. A neoszmán fordulatként jellemzett geopolitikai és külpolitikai irányvonal, azaz a török és a közel-keleti, balkáni országokkal való kapcsolatépítés erősödése figyelhető meg napjaink Törökországában. Törökország ezekben a térségekben hatékonyabban képes alkalmazni a puha erőt, és e régióban nem kell a politikai intézményrendszert érintő kritikától tartania. Sőt, Törökország támaszkodhat arra a tradícióra, hogy – négy katonai puccs, több puccskísérlés és a jelenlegi autoriter vezetés ellenére – még mindig a leginkább demokratikus hagyományokkal rendelkező ország a Közel-Keleten, amely kész és képes szembeszállni az Iszlám Állam által jelentett terrorista fenyegetéssel.

A Közel-Kelet geopolitikai jelentősége rendkívül figyelemreméltó, hiszen a világ kilenc nagy, kereskedelmi és katonai szempontból kulcsfontosságú tengersizországa közül öt (Boszporusz, Dardanellák, Szezei-csatorna, Ádeni-szoros, Hormuzi-szoros) ebben a térségben található, éppen ezért az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának kialakítása során geopolitikai és geostratégiai kérdés is a Közel-Kelet és az Európai Unió kapcsolata. Törökország hídszerepe miatt ebből a szempontból is kimagasló. A szíriai katonai szerepvállalás, továbbá a terrorizmus elleni küzdelem jelentős hatást gyakorolt Törökország bel- és külpolitikájára. Törökország szíriai beavatkozására 2018-ban került sor. Szíriából kilőtt rakéták csapódtak be a dél-törökországi Kilis tartomány területén, ezt követően a török hadsereg hadműveleteket kezdett a kurdok felügyelete alatt álló Afrín térségében. A török fél az ENSZ Alapokmányának 51. cikkére hivatkozva (fegyveres támadás esetén ellenállás) támogatja alá jogát a hadműveletek végzéséhez.⁴²

³⁷ Uo., 8.

³⁸ Uo., 10.

³⁹ Uo., 9.

⁴⁰ Uo., 10.

⁴¹ Uo.

⁴² EGERESI Zoltán: Törökország afríni hadjárata, *Nemzet és Biztonság*, 11. évf., 2018/2, 38.

Törökországot napjainkban is aktív NATO-szerepvállalás jellemzi. Az Incirlik légi bázison jelenleg is 1500 amerikai katona állomásozik; ezt a légi bázist a NATO az iraki és szíriai műveletekben is használta. Ezenfelül a NATO szárazföldi erőinek jelentős része állomásozik Izmirben és Isztambulban,⁴³ és 2012 óta Izmirben található a NATO Szárazföldi Erők Parancsnoksága, illetve Isztambulban található a Szárazföldi Készenléti Erők egyik főparancsnoksága.⁴⁴

A NATO keretében az Amerikai Egyesült Államok 1954 óta taktikai atomfegyvereket állomásoztat a tagországokban; a fogadó országokkal az Egyesült Államok „nukleáris megosztási szerződéseket” köt e fegyverek telepítéséről (elsőként az Egyesült Királysággal került erre sor).⁴⁵ Törökország egyike azon öt NATO-tagállamnak (Belgium, Hollandia, Németország és Olaszország mellett), ahol jelenleg is található amerikai atomfegyverek (az Incirlik légibázison). A török szerepvállalás nagyságát jelzi, hogy míg az Európában telepített töltetek száma jelenleg összesen 180 darab, ebből a legtöbb (60-70 darab/tagállam) Olaszország és Törökország területén található (a másik három országban csak 10-20 darab/tagállam).⁴⁶ E töltetek a B61-es szabadesésű bombák 3-as vagy 4-es változatai, amelyek hatóereje 0,3 és 170 kt, illetve 10-50 kt között mozog.⁴⁷

A NATO általános védelmi és elrettentési rendszerének felülvizsgálati dokumentuma a *Deterrence and Defence Posture Review* lett, rövidített nevén a DDPR. Ez a dokumentum számos elemet átvett a Barack Obama nevéhez fűződő 2010-es amerikai nukleáris stratégiából (*Nuclear Posture Review* – NPR), amely nyomatékositotta az atomfegyverektől mentes világ vízióját mint hosszú távon elérendő célkitűzést, ezenfelül pedig elismerte az atomfegyverrel rendelkező államok negatív biztonsági garanciáinak értékét is.⁴⁸

Napjainkban Törökország részt vesz a NATO Készenléti Haditengerészeti Kötelékben és a kalózkodás elleni Operation Ocean Shield műveletben is. Ankarában működik a NATO Terrorizmus Elleni Védelemmel foglalkozó kiválósági központja (*Center of Excellence* – CoE) és a Partnerség a Békéért Képzési Központ is, ezenfelül török területre telepítették az Európai Szakaszolt Adaptív Megközelítés (*European Phased Adaptive Approach* – EPAA) ballisztikusrakéta-védelmi rendszer korai előrejelző radarállomását is.⁴⁹ Jól látható, hogy Törökországot jelenleg is milyen jelentős szerepvállalás jellemzi a NATO-n belül.

Feszültségeket okozott ugyanakkor Törökország és az Egyesült Államok között, amikor 2017 szeptemberében Törökország nem amerikai Patriot rakétákat, hanem S-400-as rakétákat vásárolt Oroszországtól; a szerződés több száz török katona oroszországi kiképzését is tartalmazta. Ennek ellenére elemzők szerint nem valami hirtelen Oroszországhoz fordulásról van szó (Törökország – amint fentebb láthattuk – korábban is kötött fegyverüzleteket

⁴³ PÉCZELI ANNA: A vonakodó szövetséges, avagy a török–amerikai kapcsolatok alakulása a NATO lencséjén keresztül. In: BARANYI Tamás – SZÁLKAI Kinga: *Újhold. A török külpolitika útkeresése a 21. század elején*, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016, 224.

⁴⁴ PÉCZELI: *i. m.*, 5.

⁴⁵ PÉCZELI: *i. m.*, 225.

⁴⁶ Hans M. KRISTENSEN: *Non-Strategic Nuclear Weapons* – Special Report No 3. May 2012, Federation of American Scientists, 16, 20–21.

⁴⁷ Uo. 17., 20–21.

⁴⁸ PÉCZELI: *i. m.*, 227–228.

⁴⁹ Uo., 224.

Oroszországgal), és az európai országokkal, különösen Németországgal fenntartott kapcsolatok ettől független romlása jóval nagyobb mértékben veszélyezteti a NATO egységét, mint ez az üzleti megállapodás.⁵⁰ Ezt mutatja az is, hogy Törökország – ugyancsak 2017-ben – megállapodást kötött Nagy-Britanniával, hogy 2020-ig közösen építenek egy „ötödik generációs vadászgépet” (F-35).⁵¹ Törökországnak Oroszországgal fenntartott jó kapcsolatai előnyösek is lehetnek a NATO számára, mert megkönnyítik az együttműködést például a szíriai konfliktus békés rendezése érdekében.⁵²

Az EU 2015 januárja óta küzd a különböző háború sújtotta és/vagy szegény sorsú országokból (mint például Szíria, Afganisztán, Irak, Szomália, Pakisztán, Banglades, Líbia vagy más, különböző gazdasági helyzetű és politikai berendezkedésű országok) érkező menekültek tömegével. 2016 márciusa óta csak Törökországon keresztül több mint egymillió bevándorló próbált meg belépni az EU területére. A menekültek nagy része a Földközi-tengeren keresztül vezető útvonalat használta, ami a Nemzetközi Migrációs Szervezet szerint mindeddig több száz emberéletet követelt.⁵³

A fokozódó bevándorlási hullámot Európa legnagyobb kríziseként tartják számon 1945 óta.⁵⁴ A polgárháború következtében Szíria társadalmi-gazdasági-jogi válságba sodródott. Az embertömeg folyamatos beáramlása elsöprő és annyira megosztó erejű, hogy az EU sem tudott egységes álláspontot kialakítani a menekültkérdés kezelésében. Alapvető problémaként jelentkezik, hogy egyáltalán hogyan azonosítsák és különböztessék meg a valódi menekülteket a gazdasági bevándorlóktól, továbbá miként és hogyan fogadják be az egyes országok a ténylegesen segítségre szorulókat. Az EU központi kvótát javasolt a tagállamok között,⁵⁵ ez azonban nem nyerte el minden tagállam tetszését, főleg azért, mert csak tüneti kezelést nyújt a problémára, hiszen nem képes a bevándorlási hullámot elapasztani.⁵⁶

Az egyre szigorúbb intézkedések ellenére is folyamatosan érkeznek a menedékkérők az EU külső határaitra. 2016 márciusában, a Törökország–EU-egyezmény megkötéséig több mint 143 ezren érkeztek. A minden irányból növekvő nyomás közepette az Európai Unió tárgyalásokba kezdett Törökországgal, amelyek fő célja a rendkívül nehéz helyzet konszolidálása volt. A közös nyilatkozatot, amely mindkét fél számára igen nagy jelentőséggel bír, 2016. március 18-án tették közzé.⁵⁷

⁵⁰ Ayberk BOZKURT: Turkey as a NATO Ally in the Post-Cold War Period, Tallinn, 2018, 22.

⁵¹ Uo., 23. Nagy-Britannia a Brexitet követően igyekszik szorosabbra fűzni NATO-kapcsolatait, lásd bővebben: Ministry of Defence: UK Defence in Numbers, [online], 2018. 10. Forrás: Homepage of Ministry of Defence, [2018. 12. 15.].

⁵² BOZKURT: *i. m.*, 23–24.

⁵³ Migrant crisis: EU-Turkey deal comes into effect, [online], 2016. 03. 20. Forrás: bbc.com [2016. 10. 23.].

⁵⁴ Migrant crisis explained in numbers, [online], 2015. 09. 04. Forrás: ft.com [2016. 10. 21.].

⁵⁵ Relocation quotas, [online], 2015. 09. 22. Forrás: economist.com [2016. 10. 23.].

⁵⁶ A német külügyminiszter, Heiko Maas 2018 szeptemberében tett javaslata, hogy vállaljanak más feladatot azok az európai uniós tagállamok, akik nem szeretnének menekültet vállalni. Lásd: Német külügyminiszter: Vállaljon más feladatokat, aki nem akar befogadni menekülteket, [online], 2018. 09. 03. Forrás: magyaridok.hu [2018. 09. 03.].

⁵⁷ A nyilatkozatról kiadott magyar nyelvű sajtóközleményt lásd: EU–Törökország nyilatkozat, 2016. március 18., [online], 2016. 03. 08. Forrás: consilium.europa.eu [2018. 12. 15.]. A menekültügyi nyilatkozat nemzetközi jogi minősítése vita tárgya; a Törvényszék a T192/16., T193/16. és T257/16. számú ügyekben 2017. február 28-án meghozott végzésében (HL C 121, 2017. 04. 18., 30–32.) csak annyit mondott ki, hogy az nem minősül az Európai Tanács által elfogadott aktusnak vagy általa kötött nemzetközi megállapodásnak (a végzések elleni fellebbezéseket az Európai Unió Bírósága a C-208/17 P–C-210/17. P. sz. egyesített ügyekben 2018. szeptember 12-én meghozott végzésével mint nyilvánvalóan elfogadhatatlant elutasította).

A nyilatkozat tartalmazza, hogy minden egyes menekült menedékkérelmét egyénileg bírálják el, de gyakorlatilag minden tengeren át érkező menekültet – ami a beérkezettek nagyobb része – visszaküldenek Törökországba. Minden olyan személyt, aki elmulaszt menedékkérelmet benyújtani, vagy kérelmét elutasítják, az EU költségére visszaszállítják Törökországba. Ennek fejében minden egyes visszaküldött szír állampolgár után az EU átvesz egy igazolt szíriai menekültet Törökországtól, de legfeljebb 72 ezer fő⁵⁸ cseréjére kerül sor, ami ugyan eltörpül az EU-ba bevándorolni kívánó több millió menekülthöz képest, de a nyilatkozat önmagában is visszatartó erővel bír.⁵⁹

Az EU szempontjából egyértelmű a közös nyilatkozatban foglalt intézkedések jelentősége, de az ellentételezéseként meghatározott ígéretek kritikus fontosságúak Törökország számára is, hogy közelebb kerüljön a régóta áhított céljaihoz. A közös nyilatkozat szerint 2016 júniusáig az EU biztosítaná a török állampolgárok számára a vízummentes beutazás lehetőségét a schengeni övezetbe, továbbá az EU megígérte Törökország uniós csatlakozási folyamatának felgyorsítását. A mechanizmus valóban segített csökkenteni az EU-ba áramló menekültek számát.

Törökország mintegy 3,5 millió szír menekültnek ad otthont. Az EU–Törökország-nyilatkozat értelmében a tagállamok egyetértettek azzal, hogy a jelenleg elérhető források lekötését követően mielőbb további 3 milliárd eurót kell mobilizálni a törökországi menekülteket támogató uniós eszköz számára, amit az EU 2016 és 2017 folyamán már folyósított, ezt követően az EU 2018-ban újabb 3 milliárdos keretet nyitott Törökország számára, amelyből különböző humanitárius programokat támogatnak.⁶⁰ A menekültek jelenléte Törökországban is feszültséget kelt, míg 2014-ben a török lakosság 38,9%-a gondolta úgy, hogy „a menekültek nem Törökország gondja, haza kellene őket küldeni”, addig 2018-ban már a lakosság 86,2%-a úgy gondolja, hogy a menekülteknek a krízis lezárultával haza kellene mennie.⁶¹

A terrorizmus mint jelentős NATO-kihívás

A NATO olyan biztonsági kihívásokkal kell szembenézzen, mint az al-Káida, a nemzetközi terrorizmus, vagy az Iszlám Állam elleni küzdelem, és ebben Törökország kiemelt szereplő. A szíriai konfliktus jelentősen kiélezte az orosz–török viszonyt 2015 novemberében, amikor a török légierő lelőtt egy orosz Szu–24-es repülőgépet, míg az orosz légierő többször bombázta a Törökország által támogatott türkmén milíciák állásait.⁶²

A török beavatkozás Szíriában ugyanakkor több tényezőnek tulajdonítható. Egyrészt, a szíriai háború és az Iszlám Állam általi fenyegetettség miatt előzönlötték Törökországot a menekültek. Másrészt, az országot sorozatban érik a robbantásos és egyéb merényletek, amelyeket az Iszlám Államnak és a kurd szeparatistáknak tulajdonítanak; a támadások

⁵⁸ Migrant crisis: EU-Turkey... *i. m.*

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Európai Bizottság – Sajtóközlemény: A törökországi menekülteket támogató uniós eszköz: a Bizottság további finanszírozás mozgósítását javasolja a szír menekültek támogatására, Brüsszel, 2018. március 14., [online]. Forrás: europa.eu [2018. 12. 15.].

⁶¹ BOZKURT: *i. m.*, 24–25.

⁶² PÉNZVÁLTÓ: *i. m.*, 11.

miatt a török lakosság elveszítette biztonságérzetét, a turisták sem választják már utazásuk célpontjává az addig kedvelt üdülőhelyeket. Harmadrészt, Ankara mindenáron meg akarja akadályozni, hogy az Észak-Szíriában és Északnyugat-Irakban élő kurdok egységes területet vonjanak ellenőrzésük alá, és megkezdjék azok államházasítását, s ez bátorítaná a szomszédos Kelet-Törökországban élő kurdokat az új kurd államhoz való csatlakozásra, ami a törökök szerint elfogadhatatlan.

A NATO 2018. július 11–12-i, 28. csúcstalálkozóján Brüsszelben kiemelt hangsúllyal esett szó arról, hogy az aktuális biztonsági helyzet kiszámíthatatlan. Éppen ezért fontos cél, hogy a NATO a globális stabilitás fenntartásának érdekében megpróbáljon felkészülni a legkülönbözőbb kihívásokra, mint például Oroszország külpolitikája és dezinformációs hadviselése, a közel-keleti békefenntartó és béketámogató műveletek, az Iszlám Állam és a terrorizmus elleni fellépés következtében fennálló kihívásokra. A találkozó új koncepciók és kezdeményezések megvitatására került sor, a parancsnoksági rendszer megerősítése, a stratégiai mobilitás fejlesztése, továbbá új harcászati vezető szervek létrehozása is szóba került.⁶³ Donald Trump amerikai elnök azért kritizálta az európai szövetségeseket, hogy azok keveset költenek a védelemre.

Erdoğan a külügyminiszter és a védelmi miniszter társaságában⁶⁴ vett részt a csúcstalálkozón, ahol kiemelte, hogy a tagállamoknak jobban együtt kell működniük a nemzetközi biztonság és a terrorrel szembeni harc ügyében, és hozzátette, hogy a tömbön belül nem szabad diszkriminálni az egyes tagállamok terrorrel szembeni küzdelmét. A csúcstalálkozón találkozott többek között az azeri, bolgár, bosnyák és görög vezetőkkel is, és megállapodás született arról, hogy Törökország szerepet vállal az iraki erők terrorrel szembeni kiképzésében.⁶⁵ A NATO tagállamai pedig megígérték, hogy megvédik Törökország déli határait a külső fenyegetésektől.⁶⁶ A török fél a csúcstalálkozón ismételten hangsúlyozta a szövetség iránti rendíthetetlen elkötelezettségét.⁶⁷

Törökországba augusztus 1-jén Curtis Scaparrotti, az európai legfelsőbb parancsnok (SACEUR, a legmagasabb NATO katonai tisztség) látogatott el, amit június 27-én a nemzeti védelmi miniszterrel, Hulusi Akarral történt telefonos megbeszélése előzött meg. A látogatás során szó esett a Szíria északi részével kapcsolatos biztonsági kérdésekről, a parancsnok ellátogatott az Incirlik légibázisra is.⁶⁸

Erdoğan elnök 2018. október 8-án és 9-én Magyarországra is ellátogatott. Tárgyalásukat követően Orbán Viktor beszélt a terrorizmus elleni küzdelemről, valamint a katonai együttműködésről is, amelynek szintje szerinte a két ország között eddig alacsony volt, de ezen most változtatnak, és egy erőteljes hadiipari együttműködést szándékoznak kialakítani.⁶⁹

⁶³ BSZK: NATO-NETto Hírfolyó – 2018. július, [online], 2018. 08. 02. Forrás: biztonságpolitika.hu [2018. 08. 19.].

⁶⁴ 'President Erdoğan attends NATO Summit', [online], 2018. 07. 11. Forrás: tcgb.gov.tr [2018. 11. 08.].

⁶⁵ Törökországot napjainkban is aktív NATO-szerepvállalás jellemzi. Az Incirlik légibázison jelenleg is 1500 amerikai katonai állomásozik; ezt a légibázist a NATO az iraki és szíriai műveletekben is használta. Ezenfelül a NATO szárazföldi erőinek jelentős része állomásozik Izmirben és Isztambulban, lásd PÉCZELI: *i. m.*, 224.

⁶⁶ 'NATO summit statement vows to protect Turkey's southern border against threats', [online], 2018. 07. 11. Forrás: daily-sabah.com [2018. 07. 11.].

⁶⁷ NATO zirvesi, ittifaqın geleceği ve Türkiye, [online], 2018. 07. 17. Forrás: aa.com.tr [2018. 08.15.].

⁶⁸ Anadolu Agency: NATO komutanı Türkiye'ye geliyor, [online], 2018. 07. 30. Forrás: haberturk.com [2018. 08. 15.].

⁶⁹ Erdogan Budapesten – Orbán: Magyarország biztonsága közvetlen összefüggésben van Törökország stabilitásával, [online], 2018. 10. 08. Forrás: haon.hu [2019. 01. 14.].

Ezt a szándékot a NATO 2018. decemberi külügyminiszteri találkozásán Szijjártó Péter külügyminiszter is megerősítette.⁷⁰

Befejezés

Törökország 1952-es csatlakozása óta – tehát immár több mint 65 éve – a NATO fontos szereplője. A NATO fő feladata megalakulásakor a Szovjetunió katonai pozíciójának ellen-súlyozása volt. Belépőjét a szövetségbe az adta meg, hogy az Egyesült Államok oldalán részt vett a koreai háborúban. Napjainkra már megváltozott a NATO szerepköre, azonban csakúgy, mint korábban, Törökország most is jelentős szereppel bír. Az ENSZ Biztonsági Tanács felhatalmazásának hiányában a NATO-szerepvállalás nemzetközi jogi problémákat vet fel, ideértve Törökország szíriai hadműveleteit is.

Megfigyelhetjük, hogy Törökország jelentősége felértékelődött az utóbbi években, különösen a migrációs hullámmal összefüggő új biztonsági-katonai-jogi kihívások megjelenésével. Nem csupán azért, mert a közel 80 milliós ország komoly piacot jelent a globális versenyben, hanem azért is, mert geopolitikai szempontból igen fontos térségben helyezkedik el. Ma ugyanis a világ jövőjét leginkább meghatározó folyamatok Szíriában zajlanak, ahol Oroszország és az USA egymásnak feszülése tapasztalható. Ebben a konfliktusban Törökország – bár szövetségi rendszerbe tartozása megkérdőjelezhetetlen – nem az amerikai fél kritikátlan támogatója, hanem saját nemzeti érdekeit is bátran érvényesíti, és elvárja, hogy szempontjait vegyék figyelembe mind a konfliktus megoldása, mind pedig a rendezés kialakítása tekintetében.⁷¹

A menekültválság kapcsán világossá vált, hogy az EU nem tudja kezelni a tömeges bevándorlási hullámot; a jogi előírások és a humanitárius szempontok ambivalenciája csapdahelyzetet teremtett az EU számára, és növelte Törökországgal szembeni kiszolgáltatottságát, hiszen a közös nyilatkozat következtében ugyan sikerült visszaszorítani az Európába áramló menekültek számát, de azt a török fél bármikor felmondhatja, újra Európára zúdítva az illegális bevándorlók százazzeit.⁷²

A Törökországban 2018. június 24-én zajlott választásokat követően Jens Stoltenberg NATO-főtitkár telefonon gratulált Recep Tayyip Erdoğan köztársasági elnöknek a június 24-i választási győzelméhez. Erdoğan elmondta, hogy Törökország vállalja a NATO-szövetségi tagságból fakadó kötelezettségei teljesítését, és ígéretet tett arra is, hogy jelentősebben hozzájárul majd a NATO erőfeszítéseikhez.⁷³

⁷⁰ Szijjártó Péter a NATO külügyminiszterek találkozásán, [online], 2018. 12. 04. Forrás: nato-brusszel.mfa.gov.hu [2019. 01. 13.].

⁷¹ PRIEGER Adrienn – MÁTYÁS Imre: Törökország aktuális politikai helyzete, különös tekintettel az Európai Unióhoz fűződő viszonyra. In: SZABÓ Miklós (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium – Miskolci Doktoranduszok jogtudományi tanulmányai 17.*, Miskolc, Bibor Kiadó, 2017, 325–340.

⁷² Uo.

⁷³ Anadolu Agency: NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'den Erdoğan'a tebrik telefonu, [online], 2018. 06. 27. Forrás: sabah.com [2018. 06. 28.].

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 'NATO summit statement vows to protect Turkey's southern border against threats', [online], 2018. 07. 11.
Forrás: dailysabah.com [2018. 07. 11.]
- 'President Erdoğan attends NATO Summit', [online], 2018. 07. 11. Forrás: tccb.gov.tr [2018. 11. 08.]
- Anadolu Agency: NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'den Erdoğan'a tebrik telefonu, [online], 2018. 06. 27.
Forrás: sabah.com [2018. 06. 28.]
- Anadolu Agency: NATO komutanı Türkiye'ye geliyor, [online], 2018. 07. 30. Forrás: haberturk.com [2018. 08. 15.]
- AYBET, Gülnur: Turkey's Security Challenges and NATO, [online]. Forrás: carnegieendowment.org [2018. 12. 12.]
- Az ENSZ BT 1368.(2001). számú határozata, [online], 2001. 09. 12. Forrás: grotius.hu [2018. 12. 12.]
- BOZKURT, Ayberk: *Turkey as a NATO Ally in the Post-Cold War Period*, Tallinn, 2018.
- BSZK: NATO-NETto Hírfigyelő – 2018. július, [online], 2018. 08. 02. Forrás: biztonságpolitika.hu [2018. 08. 19.]
- DUDLÁK Tamás: Törökország helye az Európai Unió, Oroszország és Azerbajdzsán közti gázjátszmában, *Világpolitika*, 2. évf., 2017/2, 60–70.
- EGERESI Zoltán: Konfliktusok az amerikai–török kapcsolatokban, *Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések*, 2018/7.
- EGERESI Zoltán: Törökország afrini hadjárata, *Nemzet és Biztonság*, 11. évf., 2018/2
- Erdogan Budapesten – Orbán: Magyarország biztonsága közvetlen összefüggésben van Törökország stabilitásával, [online], 2018. 10. 08. Forrás: haon.hu [2019. 01. 14.]
- Észak-Ciprus – egy „befagyott konfliktus” gyökerei, [online], 2014. 12. 28. Forrás: geopol Eurasia.blog.hu [2018. 09. 05.]
- Európa leépít, Törökország tovább fegyverkezik, [online], 2010. 08. 19. Forrás: kitekinto.hu, [2015. 04. 20.]
- Európai Bizottság: A törökországi menekülteket támogató uniós eszköz: a Bizottság további finanszírozás mozgósítását javasolja a szír menekültek támogatására, Brüsszel, 2018. március 14., [online]. Forrás: europa.eu [2018. 12. 15.]
- EU–Törökország nyilatkozat, 2016. március 18., [online], 2016. 03. 08. Forrás: consilium.europa.eu [2018. 12. 15.]
- GAZDAG Ferenc: Érvek a török csatlakozás ellen. In: SZILÁGYI Imre et al.: *Törökország EU-csatlakozásának kérdőjelei*, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2006, 10–65.
- GHEORGHE, Daniel: Defending the EU: vectors, perspectives, paradigms – PESCO and the Threat of Illegal Migration, [online]. Forrás: rigaconference.lv [2018. 12. 01.]
- HORVÁTH István: A NATO SOFA megállapodás története, jelentősége, helye a nemzetközi szerződések történetében, *Hadtudomány*, 21. évf., 2011/3.
- IKLÓDY Gábor: Új kihívások – új NATO, [online]. Forrás: *NATO Tükör*, NATO lisszaboni csúcs különszám [2018. 09. 05.]
- Jamal Khashoggi murder: What is Turkey's game with Saudi Arabia?, [online], 2018. 11. 24. Forrás: bbc.com [2018. 12. 15.]
- KRISTENSEN, Hans M.: *Non-Strategic Nuclear Weapons*, Special Report No 3. May 2012, Federation of American Scientists.
- Lord Ismay – NATO Secretary General (1952 – 1957), [online]. Forrás: nato.int [2018. 09. 01.]
- MATTIS, James: 'The war after Isis': has Trump opened the door to conflict with Iran?, [online], 2017. 06. 14. Forrás: theguardian.com [2018. 12. 15.]
- Méltanyosság Politikaelemző Központ: A szövetséget érő új kihívások, a NATO szerepe a válságkezelésben – A NATO előtt álló kihívások a 21. század elején, [online], 20–22. Forrás: meltanyosság.hu [2018. 09. 02.]
- Migrant crisis explained in numbers, [online], 2015. 09. 04. Forrás: ft.com [2016. 10. 21.]
- Migrant crisis: EU-Turkey deal comes into effect, [online], 2016. 03. 20. Forrás: bbc.com [2016. 10. 23.]
- Ministry of Defence: UK Defence in Numbers, [online], 2018. 10. Forrás: Ministry of Defence [2018. 12. 15.]

- N. RÓZSA Erzsébet – PÓTI László (szerk.): *Európa régi-új régiója: a Mediterráneum*, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1999.
- N. RÓZSA Erzsébet – SZALAI Máté: *Az iráni-szaúdi hidegháborús konfliktus értelmezése*, KKI Tanulmányok, Budapest, T-2016/1.
- N. RÓZSA Erzsébet: Felkelők, terroristák és az állami erők a szíriai konfliktusban, *Világtörténet*, 7. évf. 2017/4, 654–655.
- NATO zirvesi, ittifakín gelegeği ve Türkiye, [online], 2018. 07. 17. Forrás: aa.com.tr [2018. 08.15.]
- Német külügyminiszter: Vállaljon más feladatokat, aki nem akar befogadni menekülteket, [online], 2018. 09. 03. Forrás: magyaridok.hu [2018. 09. 03.]
- Orbán Viktor sajtónyilatkozata Recep Tayyip Erdoğan török elnökkel történt tárgyalását követően, [online], 2018. 10. 08. Forrás: kormány.hu [2019. 01. 13.]
- PÉCZELI ANNA: A vonakodó szövetséges, avagy a török–amerikai kapcsolatok alakulása a NATO lencséjén keresztül. In: BARANYI Tamás – SZÁLKAI Kinga: *Újhold. A török külpolitika útkeresése a 21. század elején*, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
- PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Törökország és a NATO viszonya 1991-től napjainkig, *SVKK Elemzések*, 2018/18, 2018. 11. 07.
- PRIEGER Adrienn – MÁTYÁS Imre: Szíria, gazdag múlt, szegény jövő? In: SZABÓ Miklós (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium = Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, Tomus 14*, Gazdász Elasztik Kft., Miskolc, 2014, 271–293.
- PRIEGER Adrienn – MÁTYÁS Imre: Törökország aktuális politikai helyzete, különös tekintettel az Európai Unióhoz fűződő viszonyra. In: SZABÓ Miklós (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium – Miskolci Doktoranduszok jogtudományi tanulmányai 17.*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017, 325–340.
- Relocation quotas, [online], 2015. 09. 22. Forrás: economist.com [2016. 10. 23.]
- Resolution 1973 (2011) Adopted by the Security Council at its 6498th meeting, on 17 March 2011, [online]. Forrás: un.org [2018. 12. 12.]
- Syria: Turkey and Saudi Arabia consider ground campaign following border strikes, [online], 2016. 02. 14. Forrás: theguardian.com [2018. 12. 15.]
- SZIGETVÁRI Tamás: *Exportorientáció és belső piac a török növekedési stratégiában*, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, Műhelytanulmányok 123., 2018. 02. 23.
- Szijjártó Péter a NATO külügyminiszterek találkozóján, [online], 2018. 12. 04. Forrás: nato-brusszel.mfa.gov.hu [2019. 01. 13.]
- Szövetségesek? Amerikai harckocsik vonultak fel elrettentésül a törökök ellen, [online], 2017. 05. 01. Forrás: korkep.sk [2018. 12. 12.]
- The North Atlantic Treaty, Washington D.C. – 4 April 1949, [online]. Forrás: nato.int [2018. 08. 10.]
- WHEATCROFT, Geoffrey: Kinek kell a NATO?, [online], 2011. 06. 18. Forrás: komment.hu [2018. 09. 01.]
- YACKLEY, Ayla Jean: Turkey opposes any NATO operation in Libya, [online], 2011. 03. 14. Forrás: reuters.com [2018. 12. 12.]